

Hemley Boum De dagen komen en gaan

Roman

Drie generaties vrouwen vertellen hun verhaal en schetsen zo de hedendaagse geschiedenis van Kameroen

Op haar oude dag herinnert Anna zich haar veelbewogen leven in een snel veranderend Kameroen. Haar enige dochter, Abi, die ervoor koos in Frankrijk te gaan wonen, houdt haar gezelschap. Een jonge vrouw, Tina, een overlevende van de Boko Haram-kampen, voelt zich op verschillende manieren met hen verbonden en vertelt ook haar aangrijpende verhaal.

Met de verhalen van deze vrouwen schetst Hemley Boum de hedendaagse geschiedenis van Kameroen aan de hand van universele menselijke waarden, gevoelens en tegenstrijdigheden.

De dagen komen en gaan is een indrukwekkende roman over liefde, familiebanden en vriendschap.

‘Meesterlijk en indringend.’ – Le Point

‘In De dagen komen en gaan ontleedt Hemley Boum het hedendaagse geweld, gevoed door allerlei soorten van extremisme, in het licht van een te vaak verkeerd herinnerd verleden.’ – Jeune Afrique

9 789493 081734

OXFAM Novib

www.uitgeverijorlando.nl
www.oxfamnovib.nl

DE DAGEN KOMEN EN GAAN

Wil je op de hoogte blijven van de boeken van Uitgeverij Orlando? Meld je dan aan voor onze nieuwsbrief op www.uitgeverijorlando.nl, of volg ons op Facebook, Twitter of Instagram.

HEMLEY BOUM

De dagen komen en gaan

Vertaald uit het Frans door Mieke Maassen,
Gertrud Maes en Alice Teekman

UITGEVERIJ ORLANDO | OXFAM NOVIB

© 2019 Hemley Boum

Oorspronkelijke titel *Les jours viennent et passent*

Oorspronkelijke uitgever Gallimard, Parijs, Frankrijk

Published by arrangement with Agence littéraire Astier-Pécher

© 2020 Nederlandse vertaling Uitgeverij Orlando bv,

Amsterdam en Mieke Maassen, Gertrud Maes en

Alice Teekman

Omslagontwerp Bij Barbara

© Foto auteur Herbu Sachs

Uitgave in samenwerking met Oxfam Novib

Zetwerk Pre Press Media Groep, Zeist

ISBN 978 94 93081 73 4

NUR 302

www.uitgeverijorlando.nl

I

*And love is not a victory march
It's a cold and it's a broken Hallelujah*

Leonard Cohen

Abi reed al een kwartier rondjes door de buurt toen er vlak voor het ziekenhuis een auto vertrok en er een plek vrijkwam. Misschien bestaat er toch een god, dacht ze terwijl ze haar auto inparkeerde.

Haar moeder, Anna, was in slaap gevallen en snurkte luid. 's Ochtends wassen en aankleden, een paar treden af, vier moeizame hapjes yoghurt en ten slotte een rit van een halfuur in de late ochtendfiles van Parijs, dat ging haar krachten te boven. Normaal gesproken vond haar moeder het heerlijk om in de auto door de stad te rijden. Ze zag allerlei details die Abi niet meer opvielen en voorzag ze van commentaar. Volgens haar waren de Haussmann-gebouwen precies in de juiste hoek neergezet om het licht te reflecteren, hun schaduwen tekenden zich als kathedralen af op het asfalt. 'Stop even, we hebben toch wel twee minuutjes?' Ook al was ze verzwakt door haar ziekte, toch drong ze aan. Anna had een straatje gezien met bloeiende kersenbomen. 'Parkeer even en dan lopen we een stukje, goed?' Abi gehoorzaamde zonder tegenstribbelen. Haar moeder wurmde zich moeizaam uit de auto en ademde de koude lucht in. Vervolgens pakte ze haar dochter bij de arm, ter hoogte van haar elleboog, altijd op dezelfde manier, en liepen ze langzaam, zoekend naar trottoirs die in de eerste lentezon lagen.

Anna groette voorbijgangers, stopte voor een praatje met vuilnismannen, gaf wat kleingeld aan bedelaars: het tegendeel van een Parisienne. Als ze langzamer ging lopen en buiten adem

raakte, koos Abi een café waar ze op het terras konden zitten. De oude dame bestelde steevast het mierzoete goedje dat ze in Parijse cafés warme chocolademelk noemen. Op sommige dagen, die inmiddels maar al te vaak voorkwamen, benam de pijn haar de eetlust en verloor voedsel zijn smaak; dan nam ze er genoeg mee de grote kop naar haar neus te brengen en de geur langdurig op te snuiven. ‘Lekker,’ zei ze dan met een glimlach.

Abi glimlachte ook. Ze moest een artikel inleveren bij het culturele tijdschrift waarvoor ze werkte, over een door een witte Zuid-Afrikaan neergezette artistieke performance met zwarte mensen in een kooi, als reconstructie van de menselijke dierentuinen van de vroege twintigste eeuw. Kunst verwerd tot schaamteloos voyeurisme, een belediging, en was in deze belachelijke vorm zonder gêne wereldwijd te zien. Ze moest haar blog bijhouden, de hoofdleidster van de crèche spreken over haar kleine Jenny, boodschappen doen en nadenken over wat ze zouden eten vanavond. Haar tijd was kostbaar, verdampte; sommige ochtenden werd ze wakker met het gevoel dat ze al twee uur achter liep op haar schema. Dat was allemaal onbelangrijk, de minuten en uren zaten gevangen in de hand van haar moeder die haar bij haar elleboog vasthield, in haar onregelmatige stappen van een oude, zieke vrouw, in haar vermaagerde trekken, in haar hortende adem: mama gaat dood, ach mama toch...

De ziekte had hen ingehaald. Abi sliep nauwelijks, ze schrok wakker van de stilte als haar moeder geen geluid maakte, en schrok nog erger wanneer er maar het kleinste verdachte geluidje klonk uit de kamer naast de hare. Op een nacht was ze opgestaan toen ze haar moeder op de gang hoorde. Abi deed de lamp aan en hield nog net op tijd haar moeder tegen, die al één been boven de trap had. ‘Mama, waar ga je naartoe?’ Verblind door het licht bleef Anna staan. ‘Ach, Abi, heb ik je wakker

gemaakt? Neem me niet kwalijk, ga weer naar bed, ik ga naar de wc, alles is in orde.’ Nee, alles was niet in orde. Zonder Abi’s tussenkomst zou haar moeder, gedesoriënteerd in het donker, van de trap zijn gevallen. Ze dwong zich tot een kalmte die ze in de verste verte niet ervoer. Haar handen trilden en in haar buik en haar wervelkolom voelde ze een onaangename prikkel, als een stroomstoot, de niet te onderdrukken angst, de zekerheid dat de dingen alleen maar zouden verergeren en dat zij daar weinig tegen kon doen. Abi bracht haar moeder naar de wc. ‘Wacht alsjeblieft buiten, ik kan mezelf nog wel afvegen,’ zei de oude dame met een lachje. Abi zei niets terug. Haar moeder was niet meer in staat om zichzelf enigszins schoon te houden, terwijl hygiëne altijd zo belangrijk voor haar was geweest. Ze zou later nog wel even gaan kijken en zo nodig de vloer dweilen, dat vond ze niet erg, nu niet meer.

De eerste keer dat Anna zichzelf en daarna de wc-vloer bevulde, trof de schok Abi zo hard dat ze als verlamd bleef staan. Ze keek naar de uitwerpselen alsof die zelf de ongepastheid van de situatie zouden inzien en van schaamte zouden verdwijnen. Daarna had ze de poep opgeruimd, de vloer gedweild en haar moeder gewassen; als zij het niet deed, zou niemand het doen. Die nacht had Abi besloten haar moeder bij zich in bed te nemen.

‘U zou thuiszorg kunnen overwegen,’ had de dokter aangeraden, na haar laatste ziekenhuisopname. ‘Uw moeder wil geen chemotherapie meer, haar toestand zal snel achteruitgaan. We kunnen de pijn iets verzachten, maar niet veel. Ze zal straks niet meer voor zichzelf kunnen zorgen.’ Ze is ziek, niet doof, ze is bij haar volle verstand, ze weet wat haar overkomt; praat als-tublieft tegen haar als tegen een menselijk wezen. Abi hield haar protesten voor zich, ze wilde niemand tegenspreken, niet de arts, niet de verpleegkundigen, niemand die haar moeder eventueel zou kunnen helpen. Met op elkaar geklemde kiezen

verdroeg ze hun kilte, hun keiharde, technische, definitieve uitspraken, die ze professioneel en onverschillig deden. De niet behandelde borstkanker was uitgezaaid. Nu waren haar alvleesklier en haar lever aangetast, met chemotherapie zou ze nog een halfjaar, een jaar hoogstens, te leven hebben, en die tijd zou drastisch worden bekort als ze halsstarrig iedere behandeling bleef weigeren. En Anna was halsstarrig, na de gevolgen van een eerste chemokuur wist ze zeker dat ze haar behandeling wilde stoppen. 'Het gif dat ze in mijn lijf spuiten kan me toch niet redden, dus zie ik er liever van af,' voerde ze aan tegen een wanhopige Abi.

Wees lief voor haar, ik weet het, die arme moegestreden mensen zijn voor jullie dagelijks werk, ik begrijp de noodzaak om hun lijden op afstand te houden, smeekte Abi in stilte, maar ziet u, voor mij is deze vrouw niet gewoon een lichaam dat het opgeeft, het is een dierbare persoon, een waardevol leven dat stilletjes eindigt.

Abi had geen thuiszorg gezocht, het idee dat een vreemde het ontluisterde lichaam van haar moeder zou aanraken bezorgde haar rillingen. Soms keek de oude dame 's ochtends in de spiegel: haar haren weg, haar wenkbrauwen weg, de spieren geslonken onder haar slap geworden huid, een leeg omhulsel. Zelfs haar blik was dof geworden. 'Ik had zulk mooi haar, weet je nog?' vroeg ze zachtjes terwijl ze over haar spaarzame haren streek. Ja, dat wist Abi nog, welke gediplomeerde verpleegkundige zou blijk kunnen geven van deze bijzondere competentie? 'Nu ben jij mijn moeder,' zei Anna tegen haar, 'de mijne heb ik niet gekend, pas nu ik oud en ziek ben zal ik de liefde van een moeder ervaren.'

Maar zelfs Abi's zelfopoffering raakte achterhaald door de voortschrijdende ziekte. De kanker vrat haar moeder letterlijk vanbinnen op. Abi zag de ziekte voor zich als ratten die knaagden aan lever, maag en alvleesklier en pas zouden stoppen wan-

neer ze haar helemaal hadden verslonden. In het begin hoopte ze dat elk geluksmoment de oude dame aan het leven zou binden, zoals je gasten na een diner met allerlei listen aan tafel probeert te houden. ‘Jullie gaan nu toch niet weg? Neem nog wat van het toetje, willen jullie koffie? Kom, nog een laatste glas om het af te leren!’

De wandelingen door Parijs, de warme chocolademelk, de roomboterbroodjes op de caféterrassen, de lachjes van de kleine Jenny, de bezoeken van haar zoon, Maxime, ja, eerst was dat allemaal waardevol, maar nu niet meer. De pijn stond het heden in de weg, bedierf de momenten van vreugde, glimlachjes werden grimassen.

Ik weet niet meer hoe ik je moet helpen, mama, ik durf je niet meer aan te raken, ik ben bang dat ik je ongewild pijn doe, ik ben bang dat ik onhandig ben en je ongerief vererger terwijl ik je lijden wil verlichten. Het spijt me, mama, het spijt me verschrikkelijk, ik weet niet meer hoe ik je kan helpen, huilde Abi op weg naar de afdeling palliatieve zorg.

In de auto sliep haar moeder luid snurkend. De laatste dagen waren verschrikkelijk ellendig en kwellend geweest, niets kon haar meer verlichting geven. Eerst had Anna met alle geweld geprobeerd nog enigszins normaal te functioneren, maar haar krachteloze lichaam gehoorzaamde niet meer, de kleinste fysieke inspanning putte haar uit, haar bewegingen werden traag en zwaar, ze kwam 's ochtends niet meer uit bed en stopte niet veel later ook met eten, alleen al na een klein slokje water kreunde ze van de pijn. ‘Alsjeblieft, mama, één slokje dan, probeer nog eens,’ drong Abi aan.

Diep vanbinnen klonk een schrillere, dwingender stem: ik ben hier niet klaar voor, ik wil je nu nog niet missen, ik ben hier niet klaar voor...

Diep vanbinnen leefde bij haar het besef van het naderende einde en van de nutteloosheid van haar smeekbedes.

‘Kijk, mama, het is lente, de platanen zijn groen, de kersenbomen staan in bloei, de balkonplanten bij het raam fleuren op in de zon, de grote deuren van de gebouwen pronken met hun kleuren, de meisjes ontbloten hun karamelkleurige benen. Parijs bekijkt zichzelf in het licht en is verheugd over haar spiegelbeeld, kijk mama...’

Palliatieve centra bundelen alle liefdevolle zorg die je in ziekenhuizen niet vindt. De artsen kijken je aan, verpleegkundigen raken je gewoon even aan wanneer ze tegen je praten, een psycholoog vraagt je naar het traject dat je hebt afgelegd. Allemaal moedigen ze je aan om je verdriet toe te laten. Hier hoeft je niet meer te liegen, wie hier binnenkomt gaat niet meer ongeschonden weg. In zekere zin is voor de zieken en hun begeleiders het einde van de reis nabij.

‘Zeg tegen de mensen die van haar houden dat ze haar nu komen opzoeken,’ waarschuwen de artsen. ‘Hoeveel tijd nog?’ vraag je met een mengeling van zorg, hoop en wanhoop.

Je zou de exacte datum willen weten, het precieze uur, zoals voor een belangrijke afspraak, niets mislopen, geen risico nemen. ‘Zeg dat ze moeten opschieten.’

Waak en val niet in slaap, zeggen de Geschriften. Laat de lampen branden voor wanneer de Bruidegom zal komen.

ANNA

Wat duurt sterven lang. Ik ben aan het einde van mijn weg, de ontredde van mijn dochter belemmert me en houdt me tegen. Ik treuzel ondanks de pijn, ondanks mijn verlangen naar het einde, voor Abi blijf ik.

Ik heb altijd ergens vanbinnen een plekje gehad waar ik me onder alle omstandigheden kon terugtrekken. Ik noem het mijn burcht. In die kamer, want ik stel het me voor als een kamer, omsluiten de muren mijn hart op bange dagen en laat geluk het licht overvloedig binnenstromen. Daar schreeuw ik mijn pijn uit, geef ik lucht aan mijn angst, ik zing er ook, luidkeels. Ik praat hard, ik argumenteer: altijd raak, ik vind bevrijdende, verhelderende woorden. Ik ga bij het raam zitten als ik de behoefte voel om de wereld te observeren en sluit de luiken als ik zin krijg me eraan te onttrekken. Op die plaats, die alleen in mijn hoofd bestaat maar voor mij even reëel is als de lucht die ik inadem, kleur ik de wereld met de regenboog van mijn ziel. Geen van de mensen die in mijn leven zijn geweest, familie, vrienden, minnaars, echtgenoot, heeft er ooit toegang tot gehad. Niemand behalve Abi. Ze was nog maar net geboren, toen ik een andere stem dan de mijne in mijn schuilplaats hoorde. Een kindergebrabbel dat ik onmiddellijk herkende. Ik wist dat ik eindelijk compleet was.

Mijn moeder heb ik niet gekend, ze stierf toen ze mij op de wereld zette. Zoals daarvoor haar moeder en de moeder van

haar moeder. Drie generaties weesmeisjes vanaf hun geboorte, levens die begonnen met verlies en rouw. Abi had de banvloek doorbroken.

Naar wat ze me verteld hebben, heel weinig, kwam mijn overgrootmoeder niet bij ons vandaan. Ze was lang, had een duidelijke taille, brede heupen, een donkere huid, fijne trekken en een weelderige bos haar. Iedereen noemde haar Samgali. Van deze weinig voorkomende naam was Abi uitgegaan bij haar onderzoek. Volgens haar was mijn voorouder misschien een Peul van origine en was Samgali in de plaatselijke taal een verbastering van Senegalese. Ik lachte om de levendige fantasie van mijn dochter, maar goedbeschouwd is het niet onmogelijk.

De islam kwam naar Kameroen via Soedan en de Sahel. Vanaf de zeventiende eeuw waren het eerst de Shuwa Arabieren, en daarna de Peul – de Fulbe – in de achttiende eeuw. De bekeringsdrang komt pas op in de negentiende eeuw, als Usman dan Fodio zijn rijk uitbreidt van Noord-Niger tot aan Adamaoua, en hij Modibbo Adama toestaat ‘lamidats’ – gezagsgebieden – te vormen van Ngaoundéré, Garoua en Maroua. De nieuwe veroveraars bekeren de bevolking met geweld of vleierij, maar worden in hun opmars gestuit door de onmetelijke tropische regenwouden in het zuiden – waaraan ze niet gewend zijn – en door het christelijke geloof, dat al stevig wortel heeft geschoten. Ze vestigen zich in het noorden van het land en komen gewoonlijk door onze streek tijdens hun jaarlijkse seizoenstrek. Dat heeft Abi me allemaal verteld, mijn dochter is een hartstochtelijk wetenschapster.

Waar kwam Samgali vandaan? Voor welk geweld is ze gevlucht? Welke vreemde volksverhuizing had haar, als een geschenk, tot voor onze deur gebracht? Als anderen het al wisten, mij is het nooit verteld. Hoe tegenstrijdig het ook mag lijken, wij zijn samenlevingen van verbondenheid en stilte. We uiten onze vreugde met veel kabaal en tonen ons verdriet openlijk,

onze stemmen zijn luid en we lachen bulderend, en toch wordt er zelden vertrouwelijk gepraat. Hoewel er minder taboes zijn dan wordt beweerd, zijn uitingen zo globaal en voor meerderlei uitleg vatbaar dat onduidelijk is wat er werkelijk wordt bedoeld.

Abi is iemand van haar tijd, Max, mijn kleinzoon, nog meer. Zij eisen antwoorden en allerlei verklaringen. Aan transparantie, dat noemen zij waarheid, dichten ze allerlei deugden toe, en ze hebben geen greintje geduld met schone schijn. Waar hebben ze die kracht vandaan, die zekerheid waar ik ze om benijd, die arrogantie ook? We zijn zoveel meer dan de som van onze samengestelde delen, onze donkere kanten zouden het licht niet kunnen verdragen. Welke wereld zou er overleven als ieders geheimen systematisch zouden worden onthuld? Dat is heiligschennis in de ogen van Abi en Max, en ik begrijp ze. Lang heb ik gedacht dat bepaalde stiltes de verbondenheid beter beschermden dan al te verontrustende waarheden, maar daar ben ik nu niet meer zo zeker van.

Ik ben opgegroeid onder de hoede van Awaya, een oude boerin die weduwe was van meerdere echtgenoten. Vóór mij had ze mijn moeder grootgebracht en ze kende Samgali. Zij was onze band, de verbindingsvrouw tussen de doden en hun kleintjes.

Awaya was een ruwe vrouw die zich kapot had gewerkt. Ze was jong getrouwd met een polygamist en als erfstuk aan diens broer geschonken, haar kinderen waren al ruimschoots volwassen en het huis uit toen ik werd geboren, alleen wij tweeën waren over in het familiehuis. Zij was de eerste die met mij over Samgali sprak. Samgali en zij waren getrouwd met twee broers en hadden een prachtige vriendschap zoals die soms ontstaat tussen twee zielen die elkaar herkennen.

Samgali stierf in het kraambed en Awaya ontfermde zich over haar dochttertje, zoogde het meisje met haar eigen melk en bracht het groot als haar eigen kind, tot het onheil opnieuw en

nog harder toesloeg. Een van Awaya's zonen werd zo smoorverliefd op Trissia, mijn grootmoeder, dat hij zijn verstand verloor. Ze waren door dezelfde vrouw grootgebracht, in hetzelfde huis: voor de mensen in onze gemeenschap waren ze broer en zus, hun liefde was verboden, incestueus. De jongeman was niet voor rede vatbaar, hij was bezeten van Trissia en haalde het in zijn hoofd om een kind bij haar te verwekken en zo het lot naar zijn hand te zetten. De geschiedenis vertelt niets over de jonge Trissia, het object van die onzedelijke liefde; als ik het goed heb, was ze toen niet ouder dan twaalf. Ze stierf bij de bevalling van mijn moeder. Arm meisje, jonge loot, vroeg afgebrand, in rook opgegaan. Toen hij hoorde van de dood van zijn geliefde, vluchtte de jongeman weg uit het dorp, en zo verloor Awaya twee van haar kinderen.

Het lot van mijn moeder was misschien nog erger, want ze trouwde met een man die bekendstond om zijn vlagen van waanzin en geweld. Als een razende sloeg hij haar één keer te veel toen ze hoogzwanger was.

Dat is de trieste geschiedenis van mijn voormoeders, de vervloekte dochters van Samgali.

Awaya ving me op zoals ze met ons allemaal had gedaan, tegenover het wrede lot zette ze haar plichtsgevoel, tegenover de fataliteit haar onwrikbare geloof in de onoverwinnelijke kracht van het leven. Vanaf de dag dat ik werd geboren, noemde ze me Bouissi – dageraad – want het lot tartend besloot ze dat met mij een einde zou komen aan de vervloeking van de Vreemdelinge, een nieuwe dag was ons zijn licht verschuldigd. Ze nam een besluit dat mijn levensloop zou veranderen terwijl ze me daarmee verwijderde van mijn verwanten en me ertoe aanzette haar, de vrouw die zoveel voor mij, voor ons, had gedaan, te verraden. Awaya besloot dat ik een ontwikkelde vrouw zou worden en schreef me in bij de missieschool.

Mijn oude opvoedster ging elke zondag naar de kerk, waar

ze vurig bad tot de Heer, wat haar er niet van weerhield haar oude spiritualiteit evengoed voluit te beleven. Meteen na mijn geboorte nam ze me, nog voor mijn moeder was begraven, mee naar het woud en verrichtte ze op mij de rituele insnijdingen ter bescherming. ‘Genoeg, Samgali, mijn zuster, genoeg, het moet stoppen,’ mompelde ze terwijl ze mijn babyhuid met een scheermesje bewerkte en de wonden bestreek met een door haarzelf samengesteld mengsel.

Ik heb nog dunne littekenlijntjes op mijn polsen, mijn enkels, in de holte van mijn onderrug, hoog op mijn borst en op mijn voorhoofd. Ook al zijn ze onopvallend, toch moeten de wonden diep zijn geweest, want de insnijdingen hebben de tand des tijds doorstaan.

In de tijd dat ik bij haar woonde, zegende Awaya me altijd voordat ik ’s ochtends de deur uitging. Ze verwarmde bladeren boven haar vuurtje en legde die dan op mijn borst, mijn voorhoofd en mijn buik, terwijl ze over mij de bescherming afriep van alle krachten waarover ze beschikte: God, de Maagd Maria, de voorouders, en tot slot Samgali: ‘Zie hier onze ochtend die weggaat, lieve Samgali, waak over elke stap die ze zet, mijn zuster, wees bij haar mijn ogen en mijn oren, zie Bouissi die gaat.’

De eerste keer dat ik in de klas kwam, noemde de witte non die mijn onderwijzeres was me Anna, en ik reageerde niet want ik begreep niet dat ze het tegen mij had; niemand vóór haar had me ooit aangesproken met mijn doopnaam. In het dorp noemde iedereen me, in navolging van Awaya, Bouissi. Maar vanaf toen hield ik van die Anna die ik voor het eerst ontmoette en besloot ik dat ik later, zodra ik de kans kreeg, Bouissi zou verlaten en Anna zou worden. Studeren, lezen, een ontwikkelde, zelfverzekerde, vooraanstaande vrouw worden, zodat ik kon ontkomen aan het noodlot van de voorbeschikte rouw en ik geen weerloze baby meer zou zijn die midden in de nacht naar het bos wordt gebracht om haar aan de geesten toe te vertrou-

wen, en ook geen klein meisje onder de bescherming van een dode die niet eens over zichzelf kon waken. Later zou ik Anna zijn, zoals die witte vrouw had gezegd.

Ik heb gestudeerd, ik heb gelezen, ik heb hard gewerkt, want voor iemand zoals ik, getekend door het lot, was school, een westerse opleiding, de enig mogelijke weg om vooruit te komen. Ik werd een vurig aanhangster van het katholieke geloof, door te imiteren, uit berekening, want die vreemde redder, man-kind-god, sprak over een spiritualiteit waarbij je moest breken met je verleden, je je dierbaren de rug moest toekeren om opnieuw geboren te worden, verlost, waar de eersten de laatsten zouden zijn en omgekeerd. Ik hoefde alleen maar aan te haken bij het bootje van deze nonnen, goed koers te houden, te praten zoals zij, me te gedragen zoals zij, het obscurantisme van mijn naasten te verwerpen. Dit geloof was op maat gemaakt voor iemand zoals ik, ik ben er naar binnen geslopen als iemand die eindelijk thuiskomt.

Ik sloot de lagere school glansrijk af en ‘onderscheidde me van mijn klasgenoten in mijn ernst waar het om leren ging en met mijn verlangen om me verder te ontwikkelen’, zei de non tegen Awaya. Haar orde had besloten me aan te moedigen en mijn scholing te betalen. De orde van de Ursulinen had in Bafia een nieuwe middelbare school voor meisjes geopend en zij waren bereid een beperkt aantal leerlingen voor hun rekening te nemen, meisjes die op de lagere school uitstekende cijfers behaalden, ook voor gedrag. Ik had de benodigde toewijding, discipline en intelligentie om van deze beurs te profiteren, de non vertelde ons hoe trots ze was dat een leerlinge van haar schooltje die eer te beurt viel. Ik had maar één voogd, dat was het voordeel van mijn situatie. Hoewel in onze gemeenschap iedereen iets te zeggen had over de opvoeding van een kind, en familieleden, dichtbij of veraf, na eindeloos gedelibereer konden

besluiten over je toekomst, had Awaya het met heldenmoed voor elkaar gekregen de enige gesprekspartner te zijn waar het om mij ging. Ze accepteerde het voorstel van de non zonder aarzelen. En dat terwijl ze een grondige hekel aan haar had. Een vijandschap die óók door mij kwam.

Toen ik acht was, had ik een tand die schuin onder de snij-tand groeide die er al zat. De melksnijtand viel eruit, maar de scheve tand niet. Door die misvorming kreeg ik een krampachtige lach. Ik hield voortaan mijn hand voor mijn mond om te voorkomen dat ik door mijn klasgenoten zou worden gepest. Awaya maakte zich er geen zorgen over. ‘Het zijn kindertanden,’ zei ze tegen me, ‘die vallen er toch uit. Je hebt de prachtige lach van je moeder.’ Mooie woorden die me niet opbeurden: wie wil er nou de lach van een dode?

Op een dag vroeg de non me om na school bij haar te komen in de pastorie. Ik werd in de keuken gelaten waar ik spullen zag die ik nog nooit van mijn leven gezien had. Een oven, een koelkast, grote ladekasten van onbewerkt hout. De luiken waren open en smetteloos wit-voile gordijnen golfd en zachtjes in de wind. In het midden van het vertrek stond een tafel met een tafelzeil erover en zes stoelen eromheen. Ik ben heel veel dingen uit mijn leven vergeten, ontmoetingen, belangrijke gebeurtenissen, verjaagd uit mijn geheugen, maar die lichte keuken, die impressie van orde, properheid en mooie spullen, de geur van de chocoladetaart die net uit de oven was gehaald, dat alles bleef in mijn geheugen gegrift. Dat vertrek was mijn droom van comfort en veiligheid, hoewel ik niet in staat zou zijn geweest de helft van de dingen die er stonden te benoemen.

De non sneed een punt taart af. ‘Ga zitten, Anna, en eet,’ beval ze me terwijl ze een bordje voor me neerzette en er een mes en een vork naast legde. Moest ik die dingen gebruiken? Mocht ik de taart niet gewoon met mijn handen pakken, vroeg ik me een beetje angstig af. Ze nam zelf ook een punt en kwam

tegenover me zitten. Ik pakte het bestek en keek goed, deed al haar gebaren na, gehoorzame slimme meid die ik was!

‘Je neemt je vork in je linkerhand en prikt hem in het stukje dat je in je mond wilt stoppen. Met je mes snijd je op de plek waar je hebt geprikt. Nee, Anna, niet trekken, snijden, een beetje verfijnder, liefje, je pols een beetje lossen, zo, zie je? Het is een tafelmes, geen machete. Ja, zo is het goed, Anna, bravo! Je moet echt leren met mes en vork te eten, welopgevoede mensen eten niet met hun handen.’

Ik deed heel lang over een stuk taart dat ik in een mum van tijd naar binnen zou hebben gewerkt als ik de keus had gehad, maar wat was ik trots op mezelf! Mijn inspanning om me aan de regels aan te passen gaf zo mogelijk nog meer smaak aan dit heerlijke festijn; ik was precies waar ik graag wilde zijn. Daarna schonk de non in een glas, een echt glazen glas, als ik het zo mag zeggen, niet een van die valse plastic bekers waaraan ik gewend was, een rode vloeistof voor me in, die ze aanlengde met water: grenadinesiroop! Lieve hemel, wat was dat lekker, zo zoet, nog nooit van mijn leven had ik zoiets gedronken. Wat hield ik van deze vrouw, wat hield ik van deze lekkernijen, wat hield ik van dit leven, wat verlangde ik daarnaar!

Aan het einde van de maaltijd lagen er nog kruimels van de taart op mijn bordje. ‘Zuster, mag ik mijn bord oplukken?’ vroeg ik aan mijn weldoenster terwijl ik het al had opgepakt en mijn tong klaarlag om naar buiten te glippen. ‘Nee, nee, nee, we likken geen borden op,’ zei ze verontwaardigd en trok het bord uit mijn handen. ‘Er wordt trouwens helemaal niet opgelekt. Dat zeg je ook niet, je zegt aflikken, maar dat is hetzelfde, we likken na het eten niets af.’ Niet? Maar waarom dan niet? Bij mij likten volwassenen en kinderen de borden... af, tot ze zo schoon waren alsof ze net waren afgewassen, zonder dat iemand daar iets op tegen had.

Ik zou vlug merken dat de non me niet had laten komen om

me een vieruurtje aan te bieden en me de subtiliteiten van een maaltijd bij beschaafde mensen bij te brengen, ze was iets veel minder aangenaams met me van plan.

‘Wacht hier,’ zei ze en ze verdween in een aangrenzend vertrek. Ik boog opzij op mijn stoel in een poging haar te zien: wat voor een prachtig cadeau had ze nu voor me in petto. Ik trapelde van ongeduld. Ze kwam terug met een witmetalen doos met een rood kruis erop. ‘Ben jij een flink meisje, Anna?’ vroeg ze terwijl ze uit de doos verbandgaas, rode jodium, een fles met een blauwe vloeistof die ik niet thuis kon brengen en een grote tang pakte. ‘Je zult flink moeten zijn, Annaatje lief, ik ga je pijn doen, maar als je groot bent zul je me dankbaar zijn.’ Ze knoopte een servet om mijn hals. ‘Ga gemakkelijk zitten, zit je goed, zo? Laat me je tanden eens zien. Vertrouw je me, Anna? Heb je vertrouwen? Doe je mond dan wijd open en je ogen dicht, met je ogen dicht zul je minder bang zijn.’ Natuurlijk gehoorzaamde ik, haar zachte stem snorde binnen in mij, even aangenaam als de chocoladetaart en de limonadesiroop. Natuurlijk had ik vertrouwen!

Ik voelde de koude tang tegen mijn tandvlees. In de holte die de snijtand had achtergelaten voelde ik hem dichtklappen over mijn dwars liggende tand en de pijn ontplofte in mijn hoofd. De non trok als een razende. Ze hield me op mijn stoel door met haar volle gewicht op mijn schouders te leunen. Mijn mond liep vol bloed, de taart en de grenadine kwamen omhoog in mijn keel, ik schreeuwde terwijl zij trok en wrikte en mijn tand ontwortelde. Ik zou niet kunnen zeggen hoe lang mijn lijdensweg duurde, ik weet alleen dat het zo lang was dat het me zwart voor de ogen werd en mijn blaas het begaf.

‘Zo, schoonheid, het is gebeurd,’ mompelde ze eindelijk buiten adem. ‘Kijk, daar heb je hem, die gemene tand, zie je wel? Kom maar even mee.’

Ze bracht me naar de wasgelegenheid. Ik was niet in een

toestand om in vervoering te raken van de betegelde ruimte, de stapel schone handdoeken en deze stralend witte plek die bij ons nooit anders was dan plakkerig, stinkend en vergeven van de vliegen. Ze vulde een groot glas water. ‘Spoel je mond tot het niet meer bloedt.’ Daarna goot ze een flinke scheut van de blauwe vloeistof die ik eerder had gezien in het glas. ‘Nu nog hiermee spoelen!’ Het bloeden stopte geleidelijk en ze gebod me me uit te kleden. ‘Ga maar onder de douche staan, ik zal je wassen, dat zal je goeddoen.’ Ze draaide de kraan open en een weldadige straal verfriste mijn huid onmiddellijk. Een douche; dus zo noemde je het wonder van de regen die uit de muur komt... De zeep waarmee ze mijn lichaam inwreef werd een geurig schuim dat naar een bloementuin rook. Ik had zin om mijn mond open te doen onder het water, zoals ik deed wanneer mijn vriendinnen en ik buiten gingen dansen bij het kleinste buitje, maar ik durfde niet. Borden *oplikken* was verboden, ik veronderstelde dat zoiets hier ook gold. ‘Droog jij je maar af, dan ga ik kijken of ik kleren in jouw maat kan vinden,’ zei de non terwijl ze me een handdoek gaf. Uit angst dat ik ga bazelen, zal ik niet uitweiden over de ongekende zachtheid van dat stuk textiel. Bovendien vlamde de pijn, die ik onder de douche was vergeten, weer op en mijn ogen vulden zich met tranen.

De non ontving uit haar land kisten vol met kleren die ze uitdeelde aan de kinderen in het dorp. Ze kwam terug met een jurk en schoon ondergoed. Ik huilde, beschaamd over mijn zwakheid, ik wilde niet dat ze me ondankbaar vond, ik had de pijn die van haar kwam aanvaard en ik had nog steeds vertrouwen in haar. Door de pijn bleven mijn tranen ongewild stromen, maar mijn hart was vervuld van dankbaarheid. Ik wilde niet dat ze me een slecht meisje vond en me zou wegsturen. Meer dan alles wilde ik dat ze van me zou houden, me in haar wereld zou laten, en ik probeerde mijn tranen te verbergen. ‘Huil je? Je hebt natuurlijk pijn, wacht hier even. Kleed je maar aan, ik ben zo

terug.’ Ze bracht me tabletjes. ‘Hier, dit zal je goeddoen.’ Ik slikte het medicijn, dat me niet meteen goeddeed. Ik zei bij mezelf dat als het zo goed was, waarom zou je het dan niet rechtstreeks op de wond leggen? Waarom zou je het inslikken? Ik had geen buikpijn. Wanneer ik ergens last van had, gaf Awaya me altijd een plantenmengsel dat ze zelf had samengesteld en dat direct op de pijnlijke plek werd gelegd. De logica van tabletten begreep ik niet, ik deed gewoon wat ze me vroeg.

Na al die jaren weet ik nog dat ik, toen mijn tand eruit werd getrokken, brulde als een dier dat wordt gekeeld, maar dat ik verder geen woord heb gezegd behalve om te vragen of ik mijn bord mocht aflikken. De non stelde de vragen en gaf zelf de antwoorden. Ik was gewassen, fris aangekleed en bevrijd van de recalcitrante tand. Ze bekeek me van top tot teen; we deelden, daar ben ik van overtuigd, de trots over goed verricht werk. ‘Je bent heel flink geweest, gefeliciteerd, Annaatje.’ Ze deed nog een paar tabletjes in een zakje, schreef me voor dat ik ze moest innemen voor het slapengaan en ook de volgende ochtend als ik nog pijn had, verleende me ten slotte vrijstelling van het huiswerk, en zond me toen heen.

Toen ik thuiskwam had ik al minder pijn, maar ik legde niet de link met het medicijn. Ik zou nooit van mijn leven meer chocoladetaart eten of grenadine drinken, alleen de geur was al genoeg om de herinnering aan de pijn in mijn afwezige tand te laten opleven.

Het was al donker toen ik naar Awaya’s hut liep en langs die van een paar klasgenootjes kwam. Ik wilde dat ze allemaal mijn mooie jurk zagen, merkten hoe lekker ik rook en zo mogelijk stikten van afgunst.

Door mijn persoonlijke geschiedenis was mijn leven niet makkelijk.

Net als overal zijn de kinderen hier wreed. Ons dagelijks leven bevatte een dosis geweld die bestond uit beledigingen,

pesterijen en ruzies: afwisselend als beul en als slachtoffer had ik mijn deel daarin. We leefden boven op elkaar waardoor elke vorm van privacy een illusie was, en in die omgeving bleef niets lang geheim en kwamen beledigingen op gevoelige punten hard aan. De ruzies waarbij ik betrokken was, en dat waren er veel, eindigden met een verwijzing naar mijn heksenmoeders. Nu had ik mijn wraak, mijn klasgenoten konden zien hoe goed de witte mama die Jezus me had gestuurd – de nonnen waren immers de bruiden van Jezus? – voor me zorgde, ik wilde dat ze zouden zien hoe mooi ze me had gemaakt.

Ik kwam pas thuis toen Awaya allang terug was van het land en in haar eentje het werk had gedaan dat we normaal gesproken samen deden. De meegebrachte etenswaren waren opgeborgen, de plaats was geveegd, het waswater voor de volgende ochtend was geput en het avondeten gekookt, onze bedoening lag in het donker, behalve de keuken die werd verlicht door een houtvuurtje waarbij Awaya op me wachtte.

‘Bouissi *bamè* – mijn Bouissi – is alles goed? De kinderen zeiden dat je van de non moest nablijven.’

Awaya schreeuwde nooit tegen me – terwijl de andere moeders bij voorkeur tegen hun kinderen schreeuwden, stelde zij er eer in om rustig tegen me te praten, zelfs wanneer ik grenzen overtrad. De moeders in het dorp vonden dat het gedrag van alle kinderen, hun eigen en die van anderen, hun verantwoordelijkheid was, wat verklaart dat ik mijn portie klappen en standjes kreeg, en soms wel meer, maar nooit van Awaya. Ze verdedigde me niet per se, verbood niemand om mij hardhandig ‘op te voeden’, troostte me niet als het gebeurde, maar ze maakte het ook niet erger.

‘*Nyedi* – moeder –, kijk eens wat een mooie jurk,’ onderbrak ik haar met een brede lach.

Mijn tandpijn was niet meer dan een nare herinnering. Ik was genezen en gelukkig.

‘Heeft die vrouw je tot het donker gehouden om je oude, te grote kleren te geven? Ze had je op zijn minst kunnen brengen, waar heeft ze anders die auto voor die staat te verstoffen op haar binnenplaats, vraag ik me af!’

Awaya deed graag spottend en ironisch. Dat was haar manier om me haar afkeuring te laten blijken.

‘Wat heb je aan je mond? Ben je gewond?’ vroeg ze ineens ongerust.

Ik legde haar uit wat de non bij me had gedaan, hoe ze me had verlost van mijn slechte tand. Awaya sprong overeind.

‘Doe je mond open,’ gebod ze me. ‘Laat zien. Heeft die witte je tand er zomaar uitgetrokken? Zonder verdoving? Welke vrouw die een kind in haar buik heeft gedragen kan zoiets doen bij het kind van een ander? Hoe kan een mens dat doen bij een kind? Is die vrouw wel normaal? Hoe haalt die onvruchtbare heks het in haar hoofd? Wie heeft haar het recht gegeven om aan mijn kind te zitten, nou, wie?’

Awaya schreeuwde van verontwaardiging, haar schelle stemgeluid droeg ver in de nachtelijke stilte. Dit was zoiets ongevoons dat de burens onze keuken kwamen binnenrennen, gealarmeerd door haar opgewonden geschreeuw. Zonder af te wachten tot iemand iets vroeg, wees Awaya hen wat er aan de hand was, terwijl ze mijn mond openhield.

‘Kijk wat die vrouw mijn kind heeft aangedaan! De mond van dat meisje is gezwollen als een sinaasappel. Ze heeft haar tand getrokken, een stevig vastzittende tand, waar geen beweging in zat. Zelfs een volwassene zou zulke pijn moeilijk verdragen. Wie staat er nou ’s ochtends op om een kind zoiets aan te doen? Is die vrouw niet goed snik? Gaat ze ’s nachts naar buiten? Vroegen ze in de heksenkring om een kind en heeft ze het mijne gekozen? Is haar hart in de buik van haar moeder blijven zitten bij de bevalling?’

Ik was verbijsterd! Mijn witte moeder, de bruid van Jezus, zo

zachtaardig, zo proper, zo beschaafd, voor heks uitgemaakt, voor harteloze, ervan beschuldigd 's nachts uit te gaan om kinderzielen te eten... En allemaal leverden ze commentaar.

'Neeee! Doe je mond open, Bouissi, laat eens zien. Laat eens zien wat ze gedaan heeft. Kijk dat gat nou toch eens! Wat had die arme tand haar gedaan, hè? Een kind zo te grazen nemen, een echte heks!'

Omdat ik gedrild was in het gehoorzaam opvolgen van aanwijzingen van volwassenen, hield ik mijn mond open, met het gevoel dat die vrouwen er niet alleen hun vieze vingers in zouden stoppen terwijl ze me hun zure adem in mijn gezicht bliezen, maar dat ze er allemaal, zonder uitzondering, in zouden verdwijnen.

'Trouwens, waar is die tand?' vroeg een van hen ineens.

De meute furies viel stil. Ja, inderdaad, dacht ik, waar is mijn tand? Hier weet iedereen dat heksen iets nodig hebben wat van jou is om hun hekserij te bedrijven, idealiter een stukje van jou, haren, nagelknipsel, tand... tand? Ik begon te huilen, de pijn stak weer de kop op, ik had hoofdpijn, overal pijn, maar niemand lette meer op mij. Ik had mijn mond dicht kunnen doen ware het niet dat ik inmiddels brulde van het huilen.

Een ziedende buurvrouw besloot tot een expeditie naar de non om haar rekenschap te vragen, en vooral om mijn bezit terug te halen. Bij de gedachte dat deze haveloze boerinnen midden in de nacht door de fraaie woning van mijn weldoenster zouden stampen, jammerde ik nog harder. Awaya kwam meteen naar me toe.

'Het komt wel goed, Bouissi, meisje van me, het komt allemaal wel goed.'

En tegen de anderen: 'Dank jullie wel, zusters, 's nachts kun je weinig goeds uitrichten. Ga naar bed, morgen ga ik naar die vrouw toe om Bouissi's tand terug te halen.'

Er kon geen sprake meer van zijn dat ik het medicijn zou

nemen dat de non me had gegeven. Omdat ik er toch al niet van overtuigd was dat het werkte, accepteerde ik zwijgend de pijnstillers gemaakt van zoete aardappelen en een plant, die mijn vriendinnen en ik 'baby slaapt' noemden. Awaya stampde de bladeren fijn en mengde ze met heet water. Ik moest er een paar dagen mijn mond mee spoelen. Met de rest van haar mengsel maakte ze een pasta die ik op het pijnlijke deel van mijn tandvlees moest smeren. De pijn verminderde onmiddellijk en ik viel in slaap, overmand door alle emoties van die dag.

's Ochtends, na ons ontbijt en de gebruikelijke zegeningen, kleepte Awaya zich alsof ze naar de kerk ging en niet in de grove kleren die ze elke ochtend droeg voor het werk op het land. Ze gebod me haar medicijn nog eens in te nemen en trok me mee over de weg naar school, ik met mijn mond stijf dicht en mijn tanden groen van de gestampte bladeren.

Een vreemde tocht, waarbij alle moeders uit ons dorp besloten leken te hebben hun kinderen te vergezellen. De kerk, de pastorie en de school lagen op hetzelfde terrein, op ongeveer een kilometer bij ons vandaan. Normaal gesproken legden we die weg spelend, lachend of ruziënd af, zoals alle kinderen overal ter wereld, maar ditmaal niet. Onze moeders praatten opgewonden over het schandelijke gedrag van de non en boden tegen elkaar op over de gerechtvaardigheid van hun reddingsoperatie. De kinderen wisselden geen woord, we waren stil, bang voor deze expeditie, voor de vastbeslotenheid die onze moeders uitstraalden. Vastbesloten tot... ja, tot wat eigenlijk? Ik vreesde het ergste.

De non betuigde haar blijdschap toen ze ons allemaal zag aankomen.

'Ach, Awaya,' zei ze met een brede glimlach, 'ben je gekomen om me te bedanken? Maar dat is toch helemaal niet nodig, het is normaal dat ik Anna help. We konden haar mooie gezichtje toch niet laten bederven door zo'n lelijke glimlach, vind je niet?'

Ze zei ‘mooie gezichtje’ terwijl ze mijn hoofd tussen haar handen nam. Zonder nog aan mijn groene tanden te denken, lachte ik meteen. Wat houd ik toch van haar, bedacht ik me weer. Awaya en de anderen hadden zo’n ontvangst beslist niet verwacht. Zwijgend stonden ze voor de non, die zich ongemakkelijk begon te voelen en niet wist hoe het gesprek verder moest.

Uiteindelijk zei Awaya in haar gebrekkige Frans: ‘Zuster, ik ben gekomen om de tand van Bouissi te halen.’

Bouissi? Wie is hier Bouissi, vroeg ik me woedend af, had ze niet gehoord dat de non me Anna noemde? Was het zo moeilijk om simpelweg ‘An-na’ te zeggen?

De witte vrouw lachte nog altijd en keek een beetje schalks. ‘Maar ik heb die tand niet meer.’

En met een blik die alleen voor mij bestemd was: ‘Het muisje is geweest, liefje. Ze heeft je tand meegenomen en in ruil daarvoor een cadeau voor je achtergelaten.’

Ze overhandigde me een pakket gewikkeld in een smetteloos linnen servet, dat ik lange tijd heb bewaard. Ik pakte het uit: een wit bord, een mes, een vork, een grote en een kleine lepel, een tandenborstel, tandpasta en een stuk Baby Cadumzeep. Ik dacht dat ik ter plekke verpletterd zou worden door geluk en dankbaarheid. Awaya keek oplettend naar me, maar ik had alleen oog voor mijn weldoenster, mijn beschermengel, mijn witte mama, en ik zag niet dat haar gezicht versomberde door een sluier van droefheid.

Ze nam het pakket van me over.

‘Ik zal je schatten naar huis brengen, Bouissi *bamè*,’ zei ze in onze taal tegen me. ‘Ik kan niet wachten om je vanavond je okra’s te zien eten met deze dingen.’

Haar sarcasme ontging me.

De non begon me steeds vaker aan te spreken met ‘mijn duifje’ of ‘mijn schatje’, en nog andere lieve woordjes. In de klas

prees ze me bij de kleinste vooruitgang, ze stelde me ten voorbeeld aan de andere kinderen om ze tot meer ijver aan te zetten. Ik zat vooraan en stelde er eer in haar niet teleur te stellen, ze werd zowel mijn ideale moeder als mijn grote voorbeeld.

Het schooljaar eindigde en ik ging met glans over. De non overlaadde me met complimenten en cadeaus. Ze gaf me een reeks boeken over het leven van een meisje dat Martine heette. *Martine op het strand*, *Martine op de boerderij*, *Martine in het circus*... Ik las ze stuk en kende ze op het laatst woord voor woord uit mijn hoofd. Dat meisje, haar huis, haar ouders, al die avonturen boeiden me mateloos. Op die momenten wás ik Martine en ging ik ook naar het strand, naar de boerderij, naar het circus.

Ik heb mijn oude exemplaren heel lang bewaard, misschien liggen ze nog wel ergens in het huis in Douala. Abi lacht me er al jaren over uit. 'Dus jij droomde steeds dat je dat domme witte kind was?' Ik heb het nooit aan mijn dochter kunnen uitleggen, zij was opgegroeid in de bevoorrechte wereld van de kleine Martines, ik voelde me niet zozeer aangetrokken tot de huidskleur, maar viel voor de gerieflijkheid en de zorgeloosheid waarin ze haar jeugd doorbracht. Wat ze at, hoe ze at, haar huis, haar bed, haar fiets... het leek erop dat alle goede feeën, die gevoelig waren voor haar schoonheid, hadden overlegd hoe ze haar een perfecte jeugd konden bezorgen. Mijn Abi zou het niet hebben begrepen, denk ik, of misschien toch wel, misschien had ik moeite met het kwetsbare ding dat ik toen was.

De herinnering aan die kinderboeken is in mijn hoofd verbonden met mijn dochter. Ik werd moeder op het moment dat Abi ter wereld kwam, dat is geen metafoor, wat mij betreft. Awaya maakte mijn onverhoopte ontmoeting met mijn kind mogelijk door een andere wending te geven aan een lot dat,

generaties lang, de meisjes in mijn familie hun moeder ont-
nam.

De diepe liefde die mijn dochter in me opwekte, maakte me eerder bang dan blij. Ja, Abi vervulde me, maakte me compleet, heel, daar gaat het niet om, maar op welke manier. Hoe moest ik moeder zijn van dit bijzondere wezentje, anders dan door haar het gereedschap te geven om met vertrouwen en lef het leven in te stappen? En waar moest ik de middelen vandaan halen om haar te geven waar ze recht op had?

In mijn zorg om een goede moeder te zijn die geborgenheid bood, in mijn meedogenloze strijd om haar een gerieflijke, beschermde jeugd te bieden, vergat ik tederheid en saamhorigheid.

Abi ging bij me weg zodra ze kon en hechtte zich aan mensen die niet op mij leken. Toen ze volwassen was, overlaadde ze me met attenties, maar altijd op flinke afstand.

Pas aan het eind van mijn leven, toen ik ziek en kwetsbaar was, stortten de vestingmuren die me moesten beschermen tegen ongeluk als een kaartenhuis in elkaar en werden de rollen tussen ons omgedraaid: Abi werd moeder en ik het wankelende kind, ja, ik moest tot deze allerlaatste ogenblikken wachten voordat mijn geliefde dochter, intens geliefd, me in de warmte van haar onvoorwaardelijke liefde wikkelde en me begeleidde op de lange, pijnlijke weg naar mijn laatste rustplaats.

Ik had Awaya's wrok na het voorval met de tand onderschat. Haar woede zat zo diep dat die mettertijd niet minder werd, we zouden allemaal merken hoe hardnekkig haar rancune was.

De non en de witte priester die in ons dorp woonden, namen vakantie in augustus. In die periode waren de school, de pastorie en de kerk gesloten. Een reizende pastoor ging dan langs de dorpen om de mis te lezen. Dat jaar ging het net als andere jaren.